

BIỆN PHÁP NÂNG CAO HIỆU QUẢ CÔNG TÁC TƯ VẤN CHO HỌC SINH CỦA GIÁO VIÊN TRONG TRƯỜNG TRUNG HỌC CƠ SỞ

Bùi Hữu Mô*

Trường Đại học Phú Yên

Tóm tắt

Lứa tuổi thiếu niên là giai đoạn có nhiều thay đổi về thể chất, tâm lý, nhân cách. Giai đoạn tuổi thiếu niên thường gắn với những tên gọi như: “tuổi bất trị”, “khủng hoảng tuổi thiếu niên”. Vì vậy, bên cạnh những học sinh ưu tú thì cũng có không ít học sinh có những biểu hiện đáng lo ngại trong tư tưởng đạo đức, lối sống cũng như trong học tập... Có nhiều nguyên nhân, song nguyên nhân quan trọng nhất là do hiệu quả công tác tư vấn học sinh trong trường trung học cơ sở chưa cao. Bài viết đề xuất các biện pháp để nâng cao hiệu quả công tác tư vấn học sinh của giáo viên trung học cơ sở trong giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: *tư vấn, học sinh trung học cơ sở*

Abstract

Solutions for teachers to enhance the quality of student consultancy in lower high schools

Adolescence, the years from puberty to adulthood, is the stage that consists of many changes in their physical, psychological conditions and personalities. This stage is also called “the teenage crisis period”. Therefore, apart from good students, there still have some students with negative behaviors or having problems in their study. These problems will have a negative impact on their personality development. Although there are many reasons resulting in these problems, however, the main one is the ineffective consultancy in lower high-schools. This article proposes some solutions for teachers to enhance the effectiveness of the student consultancy in lower high-schools nowadays.

Key word: *consultancy, lower high-school student, solution*

1. Đặt vấn đề

Hiện nay, sự phát triển nhanh chóng của nền kinh tế thị trường, của quá trình công nghiệp hóa – hiện đại hóa, sự hội nhập của các nền văn hóa đã tác động đến mọi tầng lớp trong xã hội. Trong đó, sự tác động mạnh mẽ nhất nhằm vào giới trẻ, đặc biệt là học sinh (HS). Bên cạnh những HS ưu tú thì cũng không ít HS có những biểu hiện đáng lo ngại trong tư tưởng đạo đức, lối sống cũng như trong học tập. Do nhận thức còn non kém nên một số HS trung học cơ sở chưa có ý thức rèn luyện bản thân, tu dưỡng đạo đức, xây dựng cuộc sống lành mạnh. Chính lối sống ích kỷ, vô trách nhiệm với gia đình và xã hội của một số HS đã tạo cho họ một cách nhìn thiên cận, nông cạn nên khi gặp những khó khăn, vướng mắc trong cuộc sống họ ít tinh táo để tháo gỡ mà nhiều khi hành động mù quáng. Những biểu hiện trong đời sống tâm lý của một số HS như trên là đáng lo ngại. Có nhiều nguyên nhân, song nguyên nhân quan trọng nhất là do công tác tư vấn tâm lý học đường chưa thật sự được chú trọng. Các em thiếu “người bạn, người thầy” để chia sẻ, giúp các em định hướng đúng

* Email: buihuumo113@yahoo.com.vn

về các lĩnh vực trong cuộc sống, giúp các em vượt qua những khó khăn; giải quyết những vướng mắc tâm lý trong tình bạn, tình yêu, trong mối quan hệ với những người xung quanh. Vì vậy, tư vấn học đường là rất cần thiết và quan trọng bên cạnh công tác chuyên môn. Việc áp dụng những kiến thức tâm lý hiện đại vào các lĩnh vực của cuộc sống, đặc biệt là tư vấn học đường là một yêu cầu không thể thiếu. Tư vấn học đường giúp HS có khả năng đối mặt với những khó khăn, vượt qua những khủng hoảng tâm lý đồng thời định hướng cho họ về các lĩnh vực của cuộc sống. Ngay từ năm 2005, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã chủ trương “Các Sở GD&ĐT căn cứ vào tình hình cụ thể, có văn bản hướng dẫn các trường THCS, THPT, TCCN, các trường ĐH, CĐ, Trường THCN thuộc các bộ, các ngành... nếu trước đây chưa có tiến hành công tác tư vấn hãy tổ chức thí điểm rút kinh nghiệm và có bước hoàn thiện tiếp theo”. Chỉ thị số 9971/BGDĐT-HSSV của Bộ Giáo dục và Đào tạo “Triển khai công tác tư vấn cho HS, sinh viên” đã tạo được hành lang pháp lý cho sự phát triển công tác tư vấn học đường. Tuy nhiên, thực tế hiệu quả công tác tư vấn HS nhất là HS trung học cơ sở trên cả nước hiện nay chưa mang tính hệ thống và chưa đáp ứng được nhu cầu tư vấn ngày càng cao trong học đường. Do đó, cần bồi dưỡng những kiến thức, kỹ năng tư vấn HS cho giáo viên, một mặt để trợ giúp HS, mặt khác phát triển hoạt động tư vấn tâm lý học đường. Với tư cách giáo viên bộ môn, giáo viên chủ nhiệm, giáo viên là người làm việc thường xuyên với HS và cũng là người có tương tác nhiều nhất với HS tại trường học. Vì thế, giáo viên cũng là người sẽ phát hiện được những khó khăn bất thường của HS không chỉ về vấn đề nhận thức mà cả cảm xúc, hành vi hay thể chất. Giáo viên sẽ giúp đỡ để HS ứng phó một cách lành mạnh trước những khó khăn này. HS sẽ được tư vấn để tự giải quyết các rắc rối trong tình bạn, tình bạn khác giới, mối quan hệ với cha mẹ, thầy cô. Trong thời gian gần đây các phương tiện thông tin đại chúng đã cung cấp rất nhiều những hiện tượng đáng lo ngại về HS trung học cơ sở như: bạo lực học đường, vi phạm chuẩn mực thầy trò, nạn ép học cùng với nhiều hiện tượng trầm cảm, sử dụng chất kích thích... Những biểu hiện đặc trưng nếu khủng hoảng tuổi thiếu niên không được giải quyết qua tư vấn các em sẽ trở nên lầm lì ít nói, xa lánh người lớn; thái độ bất cần; có những hành vi lệch chuẩn, gây hấn, vi phạm pháp luật; bẻ tắc và có thể dẫn đến tự tử.

Như vậy, chúng ta có thể khẳng định rằng: Công tác tư vấn HS của giáo viên cho lứa tuổi thiếu niên là việc làm có ý nghĩa rất quan trọng trong giai đoạn hiện nay.

2. Nội dung

2.1. Tư vấn học đường

Là hoạt động của những người có chuyên môn nhằm trợ giúp HS, cha mẹ HS và nhà trường để giải quyết những khó khăn của HS có liên quan đến học đường như : về tâm lý, định hướng nghề nghiệp, học tập, định hướng giá trị sống và kỹ năng sống, pháp luật...

Dạng tư vấn học đường được sử dụng trong trường học :

- Tư vấn tâm lý: là quá trình nhà tư vấn vận dụng những tri thức, phương pháp và kỹ thuật tâm lý học nhằm hỗ trợ giúp đối tượng được tư vấn nhận ra chính mình để thay đổi hành vi, thái độ, tự tái lập lại thế cân bằng tâm lý của bản thân ở trình độ cao hơn.
- Tư vấn giáo dục: là quá trình tư vấn mà nhà tư vấn sử dụng các phương pháp giáo dục nhằm can thiệp, phòng ngừa, hỗ trợ HS trong quá trình phát triển.
- Tư vấn hướng nghiệp: chủ yếu cung cấp thông tin, giúp người trẻ định hướng tương lai, giúp người trưởng thành lựa chọn, chuyển đổi nghề nghiệp phù hợp với hoàn cảnh kinh tế,

xã hội.

2.2. Vai trò của tư vấn học đường

Hỗ trợ phụ huynh trong việc quan tâm, chăm sóc và giáo dục con cái, phát triển mối quan hệ với nhà trường một cách tích cực, phát hiện những khó khăn của con cái và phối hợp với nhà trường trong việc giáo dục. Tư vấn học đường sẽ giúp các bậc cha mẹ hiểu và có những giải pháp phù hợp với những vấn đề tâm lý của con mình.

Hỗ trợ giáo viên và những thành viên khác trong nhà trường trong việc giao tiếp và tiếp cận với HS, kịp thời phát hiện những nhu cầu và những vấn đề cần sự can thiệp của nhân viên tư vấn.

Hỗ trợ nhà trường trong việc hoạch định các chiến lược giáo dục toàn diện cho HS, cách thức phối hợp với phụ huynh trong việc giáo dục, cách thức tổ chức các hoạt động nhằm phát triển và ngăn ngừa các hành vi nguy cơ trong trường học của HS.

Phối hợp với các tổ chức liên quan trong việc hỗ trợ và can thiệp trong trường hợp HS có những vấn đề liên quan đến những hoạt động bên ngoài như các vấn đề pháp luật, các vấn đề về bệnh tâm lý... Lưu giữ hồ sơ những HS có những vấn đề về tâm lý để có thể sử dụng trong những trường hợp cần thiết sau này.

Đối với HS: hỗ trợ HS vượt qua khó khăn về tâm lý như nạn ép học; các tệ nạn xã hội luôn rình rập lôi kéo, làm các em hoang mang, không biết cách xử lý.

Hỗ trợ HS giải quyết những yếu tố nảy sinh trong quá trình học tập, tính chất phức tạp của hoạt động học tập cũng như yêu cầu ngày càng cao của gia đình và xã hội.

3. Thực trạng

3.1. Phương pháp tìm hiểu

Qua khảo sát 560 giáo viên trung học cơ sở ở các tỉnh Ninh Thuận, Khánh Hòa, Phú Yên và một số trường trung học cơ sở tại Tỉnh Phú Yên trong thời gian sinh viên thực tập sư phạm năm 2017-2018.

Qua các báo cáo của Trung tâm Công tác xã hội trẻ em tỉnh Phú Yên từ 2010 đến 2017.

Qua các bản báo cáo phục vụ hội thảo *khoa học “Mô hình và kinh nghiệm tư vấn tâm lý ở trường học”* của các các trung tâm tư vấn tâm lý cho HS ở các trường trung học cơ sở và của các giảng viên Trường Đại học Phú Yên năm 2014.

Qua kinh nghiệm trực tiếp tham gia truyền thông, tư vấn cho cha mẹ và các em thiếu niên có nhu cầu tư vấn.

3.2. Thực trạng và nguyên nhân

Hoạt động tư vấn HS của giáo viên là hoạt động mới trong trường học, chưa có sự thống nhất trong phạm vi cả nước về mô hình tổ chức lẫn quy định về chuyên môn, biên chế, chế độ chính sách... Phần lớn các địa phương đang trong giai đoạn “*mò mẫm*”, một bộ phận các nhà quản lý giáo dục các cấp chưa quan tâm hoặc chưa quan tâm đúng mức đến hoạt động này. Mặt khác, việc đào tạo nguồn nhân lực phục vụ công tác tư vấn HS của giáo viên trung học cơ sở chưa đáp ứng được yêu cầu cả về số lượng và chất lượng.

Trong nhà trường, HS có thể gặp những khó khăn tâm lý trong quá trình học tập, sinh hoạt đoàn thể, đặc biệt là quan hệ với bạn bè, thầy cô giáo... Bên cạnh đó, HS còn mang nhiều tâm trạng lo sợ, u sầu hoặc bức xúc khi xảy ra những vướng mắc trong quan hệ với cha mẹ, anh chị em trong gia đình và các mối quan hệ khác trong xã hội... vào trong nhà trường.

Để nghiên cứu nhu cầu tư vấn học đường của HS hiện nay, chúng tôi trao đổi và điều tra 200 HS trung học cơ sở trên địa bàn tỉnh Phú Yên, kết quả thu được như sau:

Bảng 1. Nhu cầu tư vấn của HS

TT	Nhu cầu được tư vấn tâm lý	Số lượng	Tỷ lệ %
1	Khó khăn trong học tập, sức ép các kỳ thi	200	100
2	Khó khăn trong quan hệ với bạn khác giới	145	73
3	Những thắc mắc trong vấn đề giới tính	143	72
4	Những vướng mắc trong giao tiếp, ứng xử với bạn bè	170	85
5	Khó khăn trong quan hệ với cha mẹ	180	90
6	Khó khăn trong quan hệ với giáo viên	155	76
7	Khó khăn trong việc chấp hành nội quy của lớp, của trường	132	66

- 100% ý kiến cho rằng các em khó khăn trong học tập, sức ép của các kỳ thi: Khó khăn trong phương pháp học tập, phương pháp tự học, ứng phó với những căng thẳng trước các kỳ thi, ...

- 73% ý kiến cảm thấy khó khăn trong quan hệ với bạn khác giới: ứng phó với dư luận tập thể về hiện tượng gán ghép, khó ứng xử với bạn khác giới khi phát hiện ra mình có rung cảm với bạn, yêu đơn phương...

- 85% ý kiến cho rằng các em có vướng mắc trong giao tiếp, ứng xử với bạn bè: sợ làm bạn giận, không thích tính tình của bạn, không thích các bạn trong lớp chia bè phái, lo lắng không có bạn thân thật sự, bị hiểu nhầm, bị tẩy chay, bị bạo lực học đường như bị ức hiếp, bị hù dọa (dọa bị bo xì, bị đánh), không nhận được sự trợ giúp của bạn bè khi gặp khó khăn.

- 76% có khó khăn trong quan hệ với giáo viên: thấy bất công trong ứng xử của giáo viên với các vấn đề của lớp, cảm thấy bức xúc khi dường như giáo viên ghét lớp mình, giáo viên thiên vị...

- 72% ý kiến có nhu cầu tư vấn về giới tính: thắc mắc về sự phát triển cơ thể, những thầm kín của bản thân mà không biết tâm sự, chia sẻ cùng ai...

- 90% ý kiến cho rằng có khó khăn trong quan hệ với cha mẹ: học tập không được điểm tốt bị cha mẹ mắng, thấy bị oan hoặc bất công bằng ở cách ứng xử của cha mẹ với mình hoặc giữa mình với anh chị em trong gia đình, không nói chuyện hoặc chia sẻ được với cha mẹ, nạn ép học của cha mẹ...

- 66% khó khăn trong việc chấp hành nội quy của nhà trường: đi học đúng giờ, mặc đồng phục đúng quy định, ...

Như vậy, nhu cầu tư vấn của HS là có thật và tương đối cao.

Qua khảo sát 560 giáo viên trung học cơ sở chúng tôi thu được kết quả như sau:

Bảng 2. Nhận thức giáo viên về tầm quan trọng của tư vấn HS

Stt	Mức độ	Số lượng	%	Ghi chú
1	Rất quan trọng	536	95.7	
2	Quan trọng	13	2.3	
3	Có cũng được không có cũng được	11	2.0	
4	Không quan trọng	0	0	

Nhận thức giáo viên về tầm quan trọng của tư vấn HS, có tới 536 giáo viên chiếm 95.7 % cho rằng hoạt động tư vấn HS là rất quan trọng.

Nhận thức về cách tiến hành hoạt động tư vấn HS, kết quả khảo sát thu được như sau:

Bảng 3. Nhận thức của giáo viên về cách tiến hành hoạt động tư vấn HS

Stt	Mức độ	Số lượng	%	Ghi chú
1	Nhận thức về tư vấn chưa đúng đắn	22	3,92	
2	Nhận thức về tư vấn tương đối đúng đắn	73	13,03	
3	Nhận thức về tư vấn đúng đắn	465	83,05	

Tim hiểu về mức độ kỹ năng tư vấn HS của giáo viên trung học cơ sở chúng tôi thu được kết quả như sau:

Bảng 4. Mức độ kỹ năng tư vấn HS của giáo viên trung học cơ sở

Stt	Mức độ kỹ năng tư vấn	Số lượng	%	Ghi chú
1	Tư vấn chưa đúng	64	11.5	
2	Tư vấn đúng nhưng không sáng tạo	393	70.1	
3	Tư vấn đúng và sáng tạo	103	28.4	

Trong 64 giáo viên chiếm 11.5% tư vấn chưa đúng thường rơi vào các trường hợp khi tư vấn không đồng cảm với HS, chưa bám sát tình huống tư vấn cụ thể của HS, đưa cảm xúc và kinh nghiệm của mình vào tình huống của HS, quyết định thay cho HS không cập nhật kiến thức mới về vấn đề cần tư vấn

Bảng 5. Nguyên nhân làm cho công tác tư vấn HS trung học cơ sở chưa cao

Stt	Nguyên nhân	Số lượng	Tỉ lệ %
1	Giáo viên chưa hiểu hết ý nghĩa của tư vấn học HS	224	40.07
2	Nhận thức về cách tiến hành hoạt động tư vấn chưa cao	336	63.5
3	Không hiểu sâu sắc tâm sinh lý của các em	414	73.85
4	Không được trang bị kiến thức về công tác tư vấn một cách bài bản, hệ thống	482	86.15
5	Chưa hiểu hết những khó khăn mà HS gặp phải trong học	352	54.15
6	Chưa hiểu hết những khó khăn mà HS gặp phải trong giao tiếp với cha mẹ, người lớn và bạn bè	410	73.31
7	Nguồn kinh phí dành cho hoạt động tư vấn hạn chế	496	88.62
8	Nguyên nhân khác	202	36.15

Qua bảng 5 chúng ta thấy tại những trường có tổ chức hoạt động tư vấn HS, các nguyên nhân chủ yếu gặp phải là:

- Nhiều giáo viên vẫn chưa hiểu hết ý nghĩa của tư vấn HS, họ cho rằng tư vấn HS chỉ có ích đối với một số trường hợp HS cá biệt, chứ không cần thiết cho đại đa số HS. Đại đa số vẫn chưa nhận thức rõ các trường hợp nào thì HS cần tư vấn, và cho rằng chỉ khi HS thật sự khủng hoảng về tâm lý thì mới cần tư vấn, nhiều người chưa ý thức được tư vấn học đường có vai trò ngăn ngừa các hậu quả tiêu cực hơn là góp phần khắc phục nó.
- Nhận thức về cách tiến hành hoạt động tư vấn chưa cao. Biểu hiện: sau khi kết thúc các ca tư vấn trong giờ thực hành mới có khoảng 68% giáo viên tham gia buổi học cảm thấy hài

lòng, tin tưởng. Những hạn chế khi tư vấn là giáo viên còn lên lớp, giảng giải nhiều; ít cập nhật kiến thức mới về vấn đề cần tư vấn; không để HS tự đưa ra quyết định của mình...

- Không hiểu sâu sắc tâm sinh lý của các em, nhất là những đặc điểm làm cho HS bối rối, e ngại, sợ hãi...

- Không được trang bị kiến thức về công tác tư vấn một cách bài bản, hệ thống. Giáo viên tiến hành tư vấn chủ yếu trên cơ sở kiến thức môn “*Tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm*”, môn “*Giáo dục học*”, qua trải nghiệm của bản thân.

- Chưa hiểu hết những khó khăn mà HS gặp phải trong học tập như nạn ép học, phương pháp học phù hợp với từng môn học.

- Chưa hiểu hết những khó khăn mà HS gặp phải trong giao tiếp với cha mẹ, người lớn và bạn bè.

- Kỹ năng tư vấn hiệu quả chưa cao

- Nguồn kinh phí dành cho hoạt động tư vấn hạn chế: do nguồn kinh phí dành cho hoạt động tư vấn HS hạn chế, nên chưa có chỉ tiêu biên chế các chuyên gia trong lĩnh vực tâm lý học đường, mà chỉ tư vấn HS theo kiểu “*cộng tác viên*”, hay các “*nhà tư vấn nghiệp dư*”... Vì thế, hoạt động tư vấn HS thiếu tính chuyên nghiệp, trong nhiều trường hợp khi trò cần chia sẻ, không mời được cộng tác viên hoặc thầy cô lại có tiết dạy, trong tư vấn giáo viên thường đưa cảm xúc và kinh nghiệm cá nhân của mình vào tình huống của HS...

- Một yếu tố nữa là do ảnh hưởng của văn hóa người Việt, ngay từ nhỏ các em ít khi được khuyến khích chia sẻ cảm tưởng và suy nghĩ của mình với người khác. Nhiều em vẫn còn xu hướng tự giải quyết và không muốn tâm sự với người khác, đặc biệt khi gặp phải những vấn đề tâm lý hay những vấn đề được coi là nhạy cảm. Do xấu hổ và e ngại nên các em ít khi trực tiếp xin trợ giúp, có em sử dụng tư vấn qua điện thoại. Có em muốn tư vấn nhưng trường không có phòng tư vấn học đường. Mỗi khi gặp khó khăn, các em chủ yếu trao đổi với bạn bè mà bạn bè lại thiếu kinh nghiệm, số ít thì trao đổi với cha mẹ, một số tự giải quyết theo cách của mình... chính điều này dẫn đến sai lầm trong hành vi.

PGS.TS Trần Quốc Thành, Khoa Tâm lý giáo dục, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 1 đã nhấn mạnh: “*Chúng tôi chỉ có mong muốn xã hội nhận thấy ngành này rất cần thiết, ví dụ như xử trí ra sao với trẻ em nghiện game, bạo lực học đường, bắt nạt học đường, ..., phòng ngừa thế nào để các vấn đề đó ngày càng bớt xảy ra; và thấy rằng trẻ em cần phải có người chuyên trách về tâm lý trợ giúp. Còn giáo viên hay người thân của các em, dù nhiệt tình nhưng vẫn có những hạn chế nhất định vì không phải là nhà chuyên môn*”.

Khi chưa có người chuyên trách về tâm lý trợ giúp cần có những biện pháp sau để nâng cao hiệu quả công tác tư vấn HS của giáo viên trung học cơ sở.

3.3. Một số biện pháp nâng cao hiệu quả công tác tư vấn HS của giáo viên trung học cơ sở

3.3.1. Nâng cao nhận thức về tầm quan trọng của công tác tư vấn học đường trong giai đoạn hiện nay cho học HS nhất là HS trung học cơ sở

Nhà trường phải xem tư vấn học đường là một nội dung giáo dục góp phần hoàn thiện và phát triển nhân cách HS.

3.3.2. Trang bị cho giáo viên những kiến thức cơ bản về tư vấn học đường

Giáo viên phải được đào tạo bài bản về chuyên môn tư vấn học đường. Cụ thể phải nắm vững về :

Mục tiêu tư vấn học đường nhằm tạo ra động lực cho sự phát triển của HS và các thành viên khác trong nhà trường; giúp phòng ngừa, khắc phục các sự kiện cản trở sự phát triển của HS. Mục tiêu can thiệp, phòng ngừa và khắc phục là trọng tâm.

Nội dung tư vấn: Tư vấn cho những HS gặp khó khăn trong học tập như chưa xác định phương pháp học tập phù hợp với từng môn học, chỉ rõ nguyên nhân thất bại trong học tập cho HS; tư vấn cho những HS có vấn đề về cảm xúc và hành vi như: buồn rầu, mệt mỏi lo âu, vi phạm kỷ luật học đường, bắt nạt, thích trò chơi điện tử hơn học...

Cung cấp cho giáo viên phương pháp và kỹ năng tư vấn tâm lý và hướng nghiệp. Các phương pháp tư vấn tâm lý gồm: Tư vấn cá nhân, tư vấn nhóm trong đó tư vấn cá nhân là chủ yếu.

Giáo viên phải được trang bị về các lý thuyết hướng nghiệp để có cơ sở tư vấn cho HS. Trong quá trình lựa chọn nghề nghiệp, việc tìm hiểu bản thân để biết rõ sở thích, khả năng, cá tính và giá trị nghề nghiệp của chính mình là bước đầu tiên và quan trọng nhất. Càng hiểu rõ về bản thân, càng có cơ sở khoa học vững chắc để chọn nghề phù hợp tránh được tình trạng chọn nghề theo cảm tính, theo lời khuyên của người khác hoặc theo trào lưu chung.

Lập kế hoạch nghề là công việc rất quan trọng cần phải làm trước khi chọn nghề. Điều này giúp mỗi người biết trước được các công việc, cách tiến hành và thời gian cần thiết để tiến hành từng công việc một cách chủ động, hiệu quả.

Định hướng nghề chịu ảnh hưởng từ nhiều yếu tố khác nhau gồm: khả năng, sở thích, cá tính, giá trị, tuổi tác, giới tính, sức khỏe, gia đình, bạn bè, truyền thông, mạng xã hội, hoàn cảnh kinh tế-xã hội, toàn cầu hóa... Sự tác động của từng yếu tố chủ quan và khách quan đối với quyết định chọn nghề của mỗi người không như nhau vì nó còn tùy thuộc vào từng thời điểm, nhận thức, điều kiện, khả năng và phản ứng của mỗi người trước từng yếu tố.

Ví dụ: do ảnh hưởng của yếu tố giới nên vẫn có sự khác nhau trong định hướng chọn nghề cho các em trai và em gái. Trong thực tế bất bình đẳng giới vẫn tồn tại trong quan niệm của một số cha mẹ như: ưu tiên con trai chọn nghề này, con gái chọn nghề kia.

Có rất nhiều chuyện xảy đến trong cuộc đời mỗi chúng ta mà chúng ta không có khả năng tránh né hay điều khiển được. Nhưng chúng ta có quyền quyết định cách ta phản ứng lại với những chuyện ấy xảy ra. Nếu ta có phản ứng một cách tích cực thì sẽ đem lại kết quả tích cực và ngược lại. Vì vậy, ta có khả năng tự làm chủ vận mệnh của mình. Trường hợp này để tư vấn những em HS sinh ra không may mắn.

Kỹ năng hướng nghiệp bao gồm 6 kỹ năng tư vấn hướng nghiệp cơ bản: hành vi quan tâm, kỹ năng đặt câu hỏi, kỹ năng phản hồi cảm xúc, kỹ năng đối mặt, kỹ năng tập trung, kỹ năng phản hồi ý tưởng. Trong 6 kỹ năng tư vấn hướng nghiệp thì hành vi quan tâm và kỹ năng đặt câu hỏi là hai kỹ năng quan trọng nhất vì nó giúp HS mới thiết lập được mối quan hệ tốt với giáo viên làm cho HS có cảm giác được cảm thông, chia sẻ. Hơn nữa, có thực hiện được tốt hai kỹ năng này HS mới nắm bắt được cảm xúc, ý tưởng và những điểm mấu chốt trong câu chuyện, từ đó lựa chọn các kỹ năng khác phù hợp.

Các kỹ năng tư vấn hướng nghiệp kể trên được sử dụng thông qua các liệu pháp tư vấn hướng nghiệp. Có hai liệu pháp khá phổ biến và phù hợp là liệu pháp kể chuyện, liệu pháp tập trung vào các giải pháp. Thành công của hai liệu pháp này phụ thuộc vào việc vận dụng hợp lý, linh hoạt các kỹ năng tư vấn hướng nghiệp đặc biệt là hành vi quan tâm, kỹ năng lắng nghe, kỹ năng đặt câu hỏi và kỹ năng phản hồi cảm xúc.

3.3.3. Giáo viên cần phải nắm những đặc điểm cơ bản sau về lứa tuổi thiếu niên

Về mặt sinh lý:

Sự phát triển của hệ xương, đặc biệt là xương tay, xương chân rất nhanh, còn xương ngón tay, ngón chân phát triển chậm. Vì thế mà ở lứa tuổi này các em thường bộc lộ sự vụng về, lóng ngóng, không khéo léo, thiếu thận trọng, hay làm đổ vỡ khi làm việc, không được thoải mái nhất là khi có sự giám sát, nhận xét, đánh giá của người lớn đối với các em.

Hệ thống tim mạch của trẻ em ở lứa tuổi HS thiếu niên cũng không cân đối: thể tích của tim tăng rất nhanh, hoạt động của tim mạnh mẽ hơn, nhưng kích thước của mạch máu lại phát triển chậm dẫn đến một số rối loạn tạm thời của hệ tuần hoàn như tăng huyết áp, tim mạch đập nhanh, hay gây nhức đầu, chóng mặt, mệt mỏi khi làm việc.

Tuyến nội tiết bắt đầu hoạt động mạnh, đặc biệt là tuyến giáp trạng, thường dẫn đến sự rối loạn của hệ thần kinh. Vì vậy mà trẻ em ở lứa tuổi này dễ xúc động, dễ bực tức, nổi khùng, dẫn đến có những phản ứng mạnh mẽ, gay gắt.

Hệ thần kinh của HS thiếu niên chưa đạt độ vững vàng nên chưa có khả năng chịu đựng những kích thích mạnh, đơn điệu, kéo dài. Những kích thích kiểu này thường gây cho trẻ em tình trạng bị ức chế, hoặc có thể bị kích động mạnh.

Điều đáng chú ý là ở lứa tuổi thiếu niên là thời kì phát dục của con người. Đó là hiện tượng bình thường, nhưng đối với trẻ em lần đầu tiên xuất hiện hiện tượng này thì lại là vấn đề cần có sự chuẩn bị và cần được sự chỉ dẫn giúp đỡ của người lớn, đặc biệt là đối với em gái.

Về mặt tâm lý: đặc trưng cơ bản của lứa tuổi thiếu niên là mâu thuẫn giữa một bên là tính chất quá độ “không còn là trẻ em nhưng chưa phải là người lớn” và bên kia là ý thức bản ngã phát triển ở các em. Cảm giác mình là người lớn là trung tâm của tự ý thức ở lứa tuổi thiếu niên. Đây là thời kỳ biến đổi nhanh, mạnh đột ngột có những đảo lộn cơ bản. Từ đó, dễ dẫn tới tình trạng mất cân đối, không bền vững của các hiện tượng tâm lý, đồng thời cũng là thời kỳ chứa đựng nhiều mâu thuẫn trong sự phát triển.

3.3.4. Cần xác định nội dung và phương thức hoạt động tư vấn học đường

Xác định vấn đề mà HS thường xuyên gặp khó khăn vướng mắc như những vấn đề hiện nay là tình trạng ép học, không có phương pháp học tập phù hợp với từng môn học cụ thể; tình bạn, tình yêu, quan hệ với cha mẹ, thầy cô giáo; còn nảy sinh nhiều mâu thuẫn, kỷ luật trong tập thể, chọn nghề theo cảm tính, theo lời khuyên của người khác hoặc theo trào lưu chung. Giáo viên phải thân thiện, khéo léo gợi mở để HS trao đổi và phải giữ bí mật thông tin. Làm sao để HS tin tưởng và thích đến phòng tư vấn tâm lý vào giờ ra chơi hay lúc rảnh rỗi để trò chuyện và được thấu hiểu.

3.3.5. Hình thức tư vấn cần đa dạng phù hợp với nhu cầu và văn hóa người Việt Nam

Bố trí phòng tư vấn tâm lý-hướng nghiệp ở nơi kín đáo, lịch sự tạo tâm lý thoải mái, gần gũi cho HS khi đến liên hệ, không dùng chung với các phòng khác. Nên trang bị một số

sách, báo mà HS ưa thích trong phòng này. Làm sao để phòng tư vấn tâm lý học đường phải là địa chỉ tin cậy của các em, để các em an tâm và tin tưởng về sự trợ giúp của các chuyên gia.

3.3.6. Giáo viên không chỉ tư vấn cho HS mà còn phải tư vấn cho cả cha mẹ HS

Để họ biết cách quản lý con cái và phát hiện sớm những tâm tư, biểu hiện của con cái thì việc tư vấn cho HS mới thực sự hiệu quả. Sự hiểu không thấu đáo và hành vi ứng xử không phù hợp của người lớn đối với sự phát triển thể chất và tâm lý của thiếu niên là nguyên nhân chủ yếu dẫn đến mâu thuẫn và khủng hoảng, xung đột trong quan hệ giữa các em và người lớn. Cách giải quyết có hiệu quả những mâu thuẫn, xung đột này là người lớn cần hiểu và có cách ứng xử phù hợp với sự thay đổi trong quá trình phát triển của thiếu niên. Cần giúp cha mẹ hiểu nguyên nhân nảy sinh mâu thuẫn của thiếu niên đối với cha mẹ cơ bản là do người lớn không hiểu và đánh giá không đúng sự thay đổi nhanh và mạnh của sự phát triển thể chất và tư tưởng của các em so với giai đoạn trước, nhu cầu vươn lên để trở thành người lớn của các em; không đặt mình vào vị trí của các em để xem xét dẫn đến sự đụng độ giữa người lớn và thiếu niên. Thực tế trong độ tuổi của mình, các em thiếu niên vẫn còn là những HS phụ thuộc vào cha mẹ; kỹ năng sống, cách ứng xử của các em vẫn còn mang nhiều dáng dấp trẻ con. Vì thế, cha mẹ và những người thân trong gia đình vẫn đối xử với các em như những đứa trẻ. Từ đó, rất dễ nảy sinh những mâu thuẫn trong giao tiếp, ứng xử của cha mẹ đối với các em..

Giúp cha mẹ có biện pháp ngăn chặn, khắc phục mâu thuẫn trong mối quan hệ giữa thiếu niên và cha mẹ. Cụ thể: không khí gia đình là một trong những yếu tố quan trọng để xây dựng mối quan hệ tốt đẹp giữa thiếu niên với cha mẹ; Cha mẹ thật sự là tấm gương để con cái noi theo; Cha mẹ nên dành thời gian cho con cái...

3.3.7. Tăng cường tương tác, thực hành qua các buổi lên lớp

Thiết kế đầy đủ các tình huống mà HS gặp phải ở nhà, ở trường và ngoài xã hội như: nạn ép học, vấn đề điểm số, học thêm; bạo lực học đường, trang phục, trang điểm, sử dụng điện thoại khi đi học như thế nào; tình bạn, tình yêu....

Dự kiến phương án tư vấn đúng đắn và sáng tạo nhất.

Nhận xét, đánh giá kết quả tư vấn của giáo viên trên cơ sở lý thuyết về tư vấn, về đặc điểm tâm sinh lý của HS... đã được cung cấp.

3.3.8. Đưa chuyên ngành “Tư vấn học đường” vào trường đại học

Hiện nay, ở nước ta chưa có chương trình đào tạo chuyên ngành về tâm lý học đường, đã tạo ra một lỗ hổng trong lĩnh vực tổng quan và giáo dục chuyên sâu. Cần đưa “Tư vấn học đường” vào trong chương trình giảng dạy ở các trường đại học như một học phần hoặc dưới dạng một chuyên đề.

3.3.9. Trách nhiệm của lãnh đạo các trường trung học cơ sở

Cần xác định hoạt động tư vấn HS của giáo viên là một biện pháp quan trọng góp phần hoàn thiện sản phẩm đào tạo để tạo điều kiện về vật chất và tinh thần cho việc triển khai các hoạt động tư vấn. Có chính sách cấp và hỗ trợ kinh phí ổn định cho hoạt động tư vấn học đường, thường xuyên quan tâm đến hoạt động của phòng tư vấn học đường.

3.3.10. Thông qua các buổi chào cờ, các buổi học văn hóa, qua giới thiệu của giáo viên, Đoàn thanh niên, Đội thiếu niên tiền phong, qua tờ rơi, trang mạng của trường... cần tuyên truyền về vai trò, tầm quan trọng của tư vấn học đường

Những lợi ích có được khi được tư vấn học đường, HS phải nhận thức được đây là nhu cầu bình thường, là sự hỗ trợ tâm lý bình thường không phải chỉ là các hoạt động hỗ trợ khẩn cấp những trường hợp bị tổn thương về tâm lý. Từ đó, không e ngại, hoặc không dám đến với phòng tư vấn học đường.

3.3.11. Hoạt động tư vấn HS của giáo viên phải thể hiện tính chuyên nghiệp

Có chiến lược phát triển về trước mắt cũng như lâu dài, công khai về chức năng, nhiệm vụ tư vấn, lịch làm việc chính xác, hình thức hoạt động đa dạng, linh hoạt qua nhiều kênh khác nhau.

4. Kết luận

Xã hội hiện đại có những thay đổi toàn diện về kinh tế, văn hóa, xã hội và lối sống với tốc độ nhanh đã làm nảy sinh những vấn đề mà trước đây con người chưa từng gặp, chưa trải nghiệm, chưa phải ứng phó, đương đầu, nên con người dễ hành động theo cảm tính và không tránh khỏi rủi ro của cuộc sống như chết vì AIDS, mang thai ngoài ý muốn, nghiện rượu và ma túy, bệnh lây nhiễm qua đường tình dục, những thất bại trong học đường... Tư vấn học đường giúp con người thay đổi được nhận thức, hành vi, nhờ đó mà có lối sống lành mạnh, hạnh phúc. Chính vì vậy, tư vấn trong trường học đã trở thành một nhu cầu cấp thiết cho học sinh, giáo viên, cha mẹ học sinh và các lực lượng khác trong nhà trường nhằm hỗ trợ kịp thời cho học sinh, góp phần vào việc giáo dục, đào tạo và hoàn thiện nhân cách cho các em. Giáo viên hay người thân của HS, dù nhiệt tình nhưng vẫn có những hạn chế nhất định khi tư vấn cho các em vì họ không phải là nhà chuyên môn. Vì vậy, việc bồi dưỡng những kiến thức, kỹ năng tư vấn học đường cho giáo viên trung học cơ sở để họ có thể tiến hành công tác tư vấn HS đạt hiệu quả là vấn đề vô cùng cấp thiết trong giai đoạn hiện nay □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trần Thị Minh Đức (2003), *Thực trạng tham vấn tâm lý ở Việt Nam: Từ lý thuyết đến thực tế*, Tạp chí Tâm lý học số 4.
- [2] Dương Thị Diệu Hoa (chủ biên), Nguyễn Ánh Tuyết, Nguyễn Kế Hào, Phan Trọng Ngo, Đỗ Thị Hạnh Phúc (2008), *Tâm lý học phát triển*, Nxb. Đại học Sư phạm Hà Nội.
- [3] Lê Văn Hồng, Lê Ngọc Lan, Nguyễn Văn Thành (2007), *Tâm lý học lứa tuổi và tâm lý học sư phạm*, Nxb. Đại học Quốc Gia Hà Nội.
- [4] Bùi Ngọc Kinh (2016), *Tâm lý học quản lý*, Đại học Thủ đô.
- [5] Nhà xuất bản Khoa học xã hội (2007), *Từ điển Hán - Việt*, trang 507.
- [6] Sở Lao động thương binh xã hội Tp. Hồ Chí Minh (2010), *Hội thảo khoa học – Mô hình phòng tham vấn học đường ở trường phổ thông tại Thành phố Hồ Chí Minh*.
- [7] Nguyễn Thơ Sinh (2006), *Tư vấn tâm lý căn bản*, Nxb. Lao động.
- [8] Trung tâm công tác xã hội trẻ em (2011), *Giải pháp phòng ngừa và khắc phục tình trạng trẻ em bị xâm hại, bị bạo lực gia đình và lao động trẻ em*.

(Ngày nhận bài: 20/09/2018; ngày phản biện: 28/09/2018; ngày nhận đăng: 01/10/2018)